

E. Pogrebnyak, competitor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ARTISTIC COMPREHENSION OF GEOGRAPHICAL APPEARANCE OF UKRAINE IN WORKS BY MARIA STRIYOVA

The offered article examines principles of construction and structure of the symbol of Ukraine in books by a Czech writer Maria Striyova who is not well known to Ukrainian public in the context of “ Volyn Czech people ” in Czech literature of the II-I of half of the XXth century. The attempt to analyse the artistic space of work as the reflection of geographical space within the framework of theory of space of poetic text is made.

Keywords: *Ukraine, Czech, artistic space, geographical space, geographical appearance.*

УДК 821.161.2 “18/19” – 3.09 І.Франко

А. Колесник, аспірантка

Дрогоб. держ. педагог. ун-т імені Івана Франка, Дрогобич

ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМКИ ЄВРЕЙСЬКОГО ДИСКУРСУ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ІВАНА ФРАНКА

У статті розглядається специфіка художнього втілення єврейської проблематики та визначаються тематичні напрямки єврейського дискурсу в художній прозі Івана Франка з урахуванням соціально-історичного контексту Галичини кінця XIX – початку XX століть.

Ключові слова: *єврейський дискурс, міжкультурна комунікація, Галичина.*

У творчому доробку Івана Франка (1856 – 1916) значне місце займає відображення українсько-єврейської міжкультурної комунікації. У часи І. Франка у Східній Галичині українсько-єврейські контакти були постійними і охоплювали всі сфери життя, бо у більшості міст і містечок цього регіону єврейська спільнота складала половину, а іноді й більшу частину населення. І. Франко не міг оминати увагою процес міжетнічної взаємодії і звернувся до його художнього втілення, що становить один з тематичних напрямків єврейського дискурсу у художній прозі письменника. Актуальність дослідження єврейського дискурсу у творчості письменника зумовлена наявністю значного за обсягом малодослідженого художнього матеріалу, осягнення якого відкриває можливість повніше визначити роль і місце І. Франка в українському літературному і суспільному процесах кінця XIX – початку XX століть.

Широко представлена у художніх, публіцистичних і епістолярних творах письменника єврейська тема хоч і була помічена вже першими дослідниками творчості І. Франка, зокрема П. Кудрявцевим (1928 р.) [1], тривалий час лишалась малодослідженою через

ідеологічні стереотипи радянського періоду. Літературознавчі дослідження останніх десятиліть щораз частіше торкаються питань єврейської проблематики (І. Ціхоцький, І. Набитович, З. Гузар, Р. Горак, Г. Грабович, М. Феллер, Р. Мних, М. Шкандрій), в яких подається інтерпретація окремих творів у суспільно-історичному контексті [2; 3; 4; 5], ретроспектива даної теми в українській літературі [6], висвітлюються погляди І. Франка щодо широкого кола питань національної проблематики [7]. Незважаючи на наявні дослідження єврейської теми у творчості І. Франка, сфера її художнього відображення у прозових творах письменника належить до практично не розроблених питань у франкознавстві.

Метою статті є визначення тематичних напрямків єврейського дискурсу у художній прозі І. Франка. Відповідно до мети статті ставляться такі **завдання**: проаналізувати художню прозу І. Франка, розкрити специфіку художнього втілення єврейської проблематики у художній прозі І. Франка з урахуванням соціально-історичного контексту.

У кінці XIX – на початку XX століть у суспільстві Східної Галичини виникла економічна і соціальна нерівність, спричинена розвитком нафтової промисловості. Ця ситуація містила небезпеку загострення єврейського питання через те, що капіталістами-мільйонерами, які швидко розбагатіли на видобутку нафти, в переважній більшості були євреї, які використовували будь-які засоби для досягнення мети – збагачення – і тим самим викликали до себе негативне ставлення з боку робітників-українців, яке розповсюджувалось на всіх євреїв, що були постійно присутні у повсякденному житті галицького населення у якості шинкарів і торговців, і єврейську культуру в цілому [8: 335-364]. У зв'язку з цим єврейська проблематика набула у творчості І. Франка особливого значення, висвітлюючи складні українсько-єврейські стосунки.

Дослідження художніх творів І. Франка показало, що в єврейському дискурсі можна виділити три тематичні напрямки:

- зображення українсько-єврейської міжкультурної комунікації і проблем співіснування двох націй;
- художнє втілення ідеї реформування єврейства як шляху вирішення складної суспільної ситуації та збереження самобутності єврейської нації;
- зображення повсякденного буття і єврейської екзистенції в контексті загальнолюдських проблем з метою створення об'єднаного соціального простору співіснування українського та єврейського народів.

Перший напрямок представлений у повістях “*Voа constrictor*”, “Борислав сміється”, оповіданнях “Пирого з черницями”, “Тава”, “До світла!”, “Як Юра Шикманок брів Черемош”, оповіданнях “бориславського циклу” (“Полуйка”, “Яць Зелепуга”, “Слимак”, “Сам собі винен”, “Навернений грішник”), в яких предметом зображення стали різноманітні стосунки українців з євреями та соціально-економічні проблеми населення Галичини і, зокрема, села Борислав, переважну більшість якого склали збіднілі, знедолені селяни, що стали жертвами хазяїв нафтових копалень, які користувалися безліччю робочої сили. Увага письменника зосереджена на найбільш характерних для періоду “нафтової лихоманки” явищах: поширення лихви і ліцитації (продажу господарств за борги), конкуренція між підприємцями-євреями та їх намагання забрати або викупити за безцінь землю у бориславських селян, шахрайство і лицемірство євреїв-роботодавців у веденні

справ з пересічними українцями, що мало негативні наслідки у виробленні відразливого ставлення до євреїв у галицькому регіоні.

У переважній більшості прозових творів І. Франка євреї представлені в образах “гешефтсманів”, тобто ділків, що провадили активну підприємницьку діяльність, нерідко вдаючись до нечесних способів, викликаючи цим у покривдженого українського населення негативне ставлення до єврейської культури в цілому. “Гешефтсманство” і його наслідки стають центральним об’єктом зображення в оповіданнях “Пирого з черницями”, “Тава” [9: 173-174], в яких простежуємо процес його виховання у дитини змалку та розвиток під час становлення особистості. В оповіданнях бориславського циклу та повісті “Воа constrictor” “гешефтсманство” постає тією рисою, що допомагає перетворитися на мільйонера, але поступово призводить до морального падіння у прагненні накопичення грошей. Серед українського населення, як бачимо з творів І. Франка, “гешефтсманів” не було, що спричинило утворення соціальної нерівності між етносами у Галичині.

Аналіз творів показав, що ситуація у суспільстві Галичини, економічні аспекти якої створювали певну напругу і несли небезпеку загострення єврейського питання [10: 111-118], були постійно у полі зору І. Франка, що спонукало його до пошуку можливих варіантів покращення стосунків і попередження міжетнічного протистояння.

Погляди письменника на єврейське питання і можливі шляхи покращення міжетнічних взаємин у Галичині знаходимо у повісті “Петрії і Довбушуки” та романі “Перехресні стежки”, що становить другий напрямок єврейського дискурсу. У цих творах створені портрети прихильників національного розвитку і реформування єврейського буття та висловлені міркування І. Франка щодо необхідності повноцінного, рівного співіснування української і єврейської націй.

Так, у повісті “Петрії і Довбушуки” ідеї реформування єврейства висловлені за допомогою образу Ісаака Бляйберга, який вирішив присвятити своє життя допомозі і моральному піднесенню “своїх братів” та пошуку нового шляху розвитку єврейської нації. Він багато мандрував, порівнюючи спосіб життя євреїв у різних країнах, і дійшов висновку, що у Галичині кількість євреїв найбільша, але відносини з християнами є найгіршими і ґрунтуються на економічному визиску, на відміну від інших країн: “... Там жид горожанин держави так, як кождий інший, а у нас він п’явка, що висисає цілий народ!” [11, 385]. Бляйберг засуджує образ життя євреїв у Галичині, в якому домінують підступність, лихварство, поширення п’янства та інші вчинки, що нищать добробут селян та доводять їх до крайньої біди. Сам Бляйберг пов’язує перспективи покращення взаємовідношень між націями з виробленням нової єврейської інтелігенції і збирає кошти для будівництва шкіл і розвитку загальної освіти єврейських дітей. Але його намагання створити нове суспільство в Галичині наштовхуються на нерозуміння єврейською спільнотою.

У романі “Перехресні стежки” І. Франко формулює погляди щодо повноцінного, рівного співіснування української і єврейської націй, міжетнічного порозуміння і примирення, що розкриваються за допомогою образу Вагмана, який стає речником письменника. Один із шляхів покращення міжнаціональних стосунків Вагман вбачає у зміні способу життя євреїв серед християн, зокрема – у провадженні чесної торгівлі і ведення справ, у припиненні шахрайства і нанесення збитків українському селянству, що дасть

можливість уникнути конфліктів на соціальному ґрунті та забезпечить мирне співіснування української і єврейської націй.

Образи Ісаака Бляйберга і Вагмана є типологічно близькими – обидва герої шукають шляхи поступу нації, прагнуть консолідації українського і єврейського народів, ведуть боротьбу за реформування єврейства. При цьому потрібно відзначити, що І. Франко вважав необхідним збереженням єврейської національної самобутності і не підтримував ідею повної асиміляції євреїв, наголошуючи, що така асиміляція не вирішить проблеми співіснування націй, а лише викличе конфлікти на релігійному ґрунті. Письменник застерігає про можливі негативні наслідки асиміляції для єврейської культури у діалозі персонажів у романі “Перехресні стежки”: реформатор Вагман дорікає асимілянтам в особі єврея Рессельберга, який перетворився на польського патріота, у тому, що вони відреклися не тільки від усталеного зовнішнього вигляду євреїв, а й перестали любити свою націю, втратили будь-які зв’язки з її традиціями і проблемами та перестали вірити в її майбутнє. Вагман пропонує євреям не відрікатися від своєї національності заради асиміляції, а почати любити той край, в якому народились, намагатися бути хоча б нешкідливим для того народу, з яким тісно пов’язані [12: 389-390]. І. Франко допускав можливість асиміляції євреїв у якості “торожанського зрівняння на основі рівних прав і рівних обов’язків” кожної нації [13: 328].

Третім напрямком і важливим елементом єврейського дискурсу в художній прозі І. Франка є зображення повсякденного буття і загальнолюдських проблем єврейської екзистенції та створення об’єднаного соціального простору українського та єврейського народів. Підкреслимо, що у кожному прозовому творі через повсякдення проявляються історичні реалії часу і середовища, в якому існують персонажі твору. У центрі уваги письменника – поведінкові особливості, характери, родинні звичаї і релігійні традиції євреїв, а також побутові деталі, що віддзеркалюють вчинки персонажів.

При відтворенні у картинах повсякдення характерних рис, традицій і поведінкових особливостей галицького єврейства (родинні устої, ставлення до виховання і навчання, особисті взаємини) письменник висвітлює єврейську екзистенцію в контексті загальнолюдських проблем, серед яких можна виділити найбільш важливі: проблема досунків батьків і дітей, їх національні особливості у єврейських родинах та вплив на формування особистості (оповідання “Пироги з черницями”, повісті “Воа constrictor”, “Борислав сміється”); проблема протистояння нещастю, здолавши яке особистість зазнає докорінних змін і знаходить нові цінності в житті, що найбільш глибоко окреслено в образі Вагмана (роман “Перехресні стежки”), який щиро допомагав українським селянам; проблема важкої праці, при висвітленні якої І. Франко зображує життя знедолених євреїв (Іцик Шуберт з повісті “Воа constrictor”, Фавель з оповідання “Тава”), які все життя важко працювали.

За допомогою зображення повсякдення і єврейської екзистенції в контексті загальнолюдських проблем І. Франко прагне показати спільні риси буття українського і єврейського народів та утворити об’єднаний соціальний простір, заснований на ідеях гуманізму, з метою показу перспективи міжетнічного порозуміння і примирення.

Порівняльний аналіз художніх прозових творів і публіцистики І. Франка з історичними джерелами показало, що зображення картин повсякдення є результатом авторських спостережень і всебічного пізнання життя євреїв Галичини, художнім втіленням власного життєвого досвіду.

У результаті дослідження виявлено, що в єврейському дискурсі у художній прозі І. Франка можна виділити три тематичні напрямки:

- зображення українсько-єврейської міжкультурної комунікації і проблем співіснування двох націй;
- художнє втілення ідеї реформування єврейства як шляху вирішення складної суспільної ситуації та збереження самобутності єврейської нації;
- зображення повсякденного буття і єврейської екзистенції в контексті загальнолюдських проблем з метою створення об'єднаного соціального простору співіснування українського та єврейського народів.

Виявлено, що у творенні І. Франком єврейського дискурсу провідне значення мали соціально-історичні обставини Східної Галичини, зокрема економічна і соціальна нерівність у суспільстві кінця XIX – початку XX століть, зумовлена розвитком нафтової промисловості. І. Франко не лише викриває нещадну експлуатацію однієї частини суспільства іншою, а й підкреслює недосконалість та вади суспільного устрою Галичини, що дає можливість існуванню такої експлуатації та потурає соціальній несправедливості.

Ситуація у суспільстві, що несла небезпеку подальшого загострення єврейського питання, спонукала І. Франка до пошуку можливих варіантів попередження міжетнічного протистояння і покращення стосунків, які письменник запропонував у художніх творах. Зокрема, у повісті “Петрії і Довбушуки” та романі “Перехресні стежки” висловлені міркування І. Франка щодо необхідності повноцінного, рівного співіснування української і єврейської націй.

Досягнення міжетнічного порозуміння і примирення письменник вбачав перш за все у зміні способу життя євреїв серед християн із збереженням єврейської національної самобутності. І. Франко допускає можливість асиміляції євреїв тільки у якості “громадянського зрівняння на основі рівних прав і рівних обов'язків” [13: 328] кожної нації.

Встановлено, що невід'ємним елементом творення єврейського дискурсу в художній прозі І. Франка є картини повсякдення євреїв. При зображенні повсякденного життя письменник звертається до висвітлення єврейської екзистенції в контексті загальнолюдських проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Кудрявцев П.* Єврейство, євреї та єврейська справа в творах Івана Франка / П. Кудрявцев // Збірник праць Єврейської історично-археографічної комісії (Збірник Історично-Філологічного Відділу: № 73) / під голов. акад. А.Е. Кримського. – К.: Всеукр. Академія Наук, 1929. – Том II. – С. 1–81.
2. *Набитович І.* Модерністичні тенденції показу образів євреїв та українсько-єврейських взаємин у романі Івана Франка «Перехресні стежки» // Франкознавчі студії / Гол. ред. Є.Пшеничний. – Дрогобич: Вимір, 2001. – Випуск перший – С. 142–147.
3. *Гузар З.* Оповідання Івана Франка «Слимак» / З. Гузар // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2010. – Вип. 51. – С. 25–31.
4. *Феллер М.* Про наших великих духом: Есеї з україноядайки / М. Феллер. – Львів: Сполом, 2001. – 128 с.
5. *Ціхоцький І.* “Карикатуризація” і “об’єктивізація” мовного стилю (уваги до відтворення “жидівського жаргону”) / І. Ціхоцький // Тези доповідей VII, VIII, IX

Франківських щорічних наукових конференцій: зб. наук. праць; [відп. ред. І.О. Денисюк]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 158–163.

6. *Грабович Г.* Єврейська тема в українській літературі XIX та початку XX сторіччя // До історії української літератури / Г. Грабович. – К.: Критика, 2003. – С. 218–236.

7. *Мних Р.* Іван Франко і єврейство у Австро-Угорщині кінця 19 – початку 20 століття // Франкознавчі студії / Дрогобицький держ. педагогічний ун-т імені Івана Франка, Ін-т Франкознавства [редкол. : С.Пшеничний (голов. ред.), Л. Винар та ін.]. – Дрогобич: Коло, 2012. – Випуск п'ятий – С. 147–176. – ISBN 966-7996-62-X.

8. *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886) / Я. Грицак. – К.: Критика, 2006. – 631 с. – ISBN 966-7679-96-9.

9. *Колесник А.* Образи євреїв в оповіданнях І. Франка (соціально-історичний аспект) / А. Колесник // Dialog słowiańsko-żydowski. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. I. Studia / Redakcja Roman Mnich, Antoni Czyż, Renata Tarasiuk. – Siedlce-Bańska Bustrica, 2011. – Том 1. Colloquia Judaica. – С. 169–175. – ISBN 978-83-87845-50-6.

10. *Колесник А.* Іван Франко і єврейське питання в Галичині / А. Колесник // Conversatoria Litteraria: Współczesna komparatystyka i jej wymiary hermeneutyczne. Międzynarodowy Rocznik Naukowy 4-5 / Redakcja tomu: D. Szymonik, R. Bobryk, R. Mnich. – Siedlce-Bańska Bustrica, 2012. – С. 111–118. – ISBN 978-83-63307-60-8. – ISSN 1897-1423.

11. *Франко І.* Петрії і Довбушуки // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / [упоряд. О.В. Мишанич]. – К.: Наукова думка, 1979. – Т.22: Повісті та оповідання (1904 – 1913). – С. 327–490.

12. *Франко І.* Перехресні стежки // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / [упоряд. М.Л. Гончарук]. – К.: Наукова думка, 1979. – Т.20: Повісті та оповідання (1896 – 1900). – С. 173–462.

13. *Франко І.* Семітизм і антисемітизм у Галичині / І. Франко // Франко І.Я. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т.; [упоряд. З.Т. Франко, М.Г. Василенко]. – Львів: Каменяр, 2002. – С. 313–330.

Стаття надійшла до редакції 21.06.13

А. Колесник, аспірантка

Дрогоб. гос. педагог. ун-т імени Івана Франка, Дрогобыч

ТЕМАТИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕВРЕЙСКОГО ДИСКУРСА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ ИВАНА ФРАНКО

В статтє рассматривается специфика художественного воплощения еврейской проблематики и определяются тематические направления еврейского дискурса в художественной прозе Ивана Франко с учетом социально-исторического контекста Галиции конца XIX – начала XX столетий.

Ключевые слова: еврейский дискурс, межкультурная коммуникация, Галиция.

Kolesnyk A., PhD student

Ivan Franko Drohobych state pedagogical university, Drohobych

THEMATIC DIRECTIONS OF JEWISH DISCOURSE IN THE ARTISTIC PROSE BY IVAN FRANKO

In the article specific character of the Jewish theme artistic realization is considered and the thematic directions of Jewish discourse in the artistic prose by Ivan Franko are determined taking into consideration social and historical context of Halycia at the end of XIX – beginning of XX centuries.

Key words: *intercultural communication, Halycia.*

УДК 82-14

Е. Ластовина

ГБОУ ДПО ВГАПКиПРО, Волгоград

УКРАИНСКОЕ ПРОСТРАНСТВО В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Л.В. ШЕВЧЕНКО

В статье проанализирован «украинский цикл» стихотворений Л. В. Шевченко.

Ключевые слова: *Украина, «крымский текст», Киев, Г. Сковорода, пространство, город.*

В поэтических и прозаических произведениях Леонида Шевченко, создававшихся преимущественно в конце его творческого пути, присутствует значительное количество украинских реалий, позволяющее выделить и проанализировать «украинский текст» у данного автора, обусловленный биографическими обстоятельствами: прежде всего, фамилией, что обыгрывается в стихотворении с символическим названием «Этнос» («Украина-мамка тычет в меня пальцем, / путает с моим усатым однофамильцем»), а также проживанием в указанном государстве. Таким образом, можно говорить об «украинском цикле» в поэзии Л. Шевченко, сформированном стихотворениями «Бортнянский (возможный вариант)», «Украина» и микроциклом «С Григорием Саввичем автостопом».

Отсутствие термина «украинский текст» как в отечественном, так и в украинском литературоведении, в некоторой степени компенсируется длительным существованием «крымского текста», активно разрабатываемого А. Люсым, выявившим, что «крымская тема в русской литературе берет начало с «Корсунской легенды», повествующей о походе киевского князя Владимира на Херсонес, с чего берет начало крещение Руси» [1].

Крымские мотивы прослеживаются уже в первой книге Л. Шевченко, где одним из основных мест действия является Российская империя 19-го века, так что намек на Крымскую войну 1853–1856 гг. выглядит правомерно: «Убивали в Крыму, но листки пожелтели